

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע

פרק ח

סימן הכידון ומעמד הברית

ראשי פרקים:

חרבם של ישראל מתחדדת בבתי המדרש ♦ מעמד הברית ♦ קביעות ועקביות ♦ בחברת הלוחמים שבחזית ♦ קום עבור לפניכם ♦ מלחמות ישראל על ייחוד שמו יתברך בעולם ♦ האישי הירא ורך הלבב ♦ פחד במלחמה נובע מ'עבירות שבידו' ♦ רכות הלב היא תכונה אנושית טבעית ♦ סימן הכידון ♦ אסור לעורר דאגה בשעת מלחמה ♦ דמותו של יהושע עם החנית בידו

חרבם של ישראל מתחדדת בבתי המדרש

הגמרא בעירובין¹ דנה מה סיבת עונשו של יהושע שלא היו לו בנים, ומביאה דעה, שנענש על כך שבזמן מלחמת יריחו ביטל את ישראל לילה אחד מפריה ורביה.

במלחמת יריחו כאשר צרו על העיר, נשא יהושע עיניו וראה מלאך ה' לנגדו וחרבו שלופה בידו, ושאלו על מה ולמה בא², והמלאך הוכיחו על כך שביטלו תמיד של בין הערביים וכן התבטלו מתורה באותו הלילה שבו העמידו מארב, ומכיוון שארון הברית היה אתם במלחמה, וכל זמן שארון הברית אינו במקומו אסורים בתשמיש המיטה, נמצא שביטלם מפריה ורביה, ולכן נענש, מידה כנגד מידה, שלא היו לו בנים.

באותה שעה חזר בו יהושע ממעשהו וקיבל על עצמו שלא לעשות כן עוד, ובמלחמה הבאה, מלחמת העי שבפרקנו, עסק בתורה, שנאמר: "וַיִּלָּךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק"³, ודרשו חז"ל בעירובין שם: "מלמד שהלך בעומקה של הלכה". וכתב הנצי"ב ב"מרומי שדה"⁴:

"דאחרי שראה יהושע כמה שמועיל לימוד הלכה למלחמתם של ישראל, משום הכי כשהגיע לעי, והבין את הנחוצות לזכות גדול, שהרי הקדוש ברוך הוא אמר לו שים לך אורב. לכן הלך בעומק של הלכה כדי להגדיל את הזכות, ולשנן את חרבן של ישראל".

חרבם של ישראל מתחדדת על ידי בירורי ההלכה שמתחדדים בבתי המדרש.

מעמד הברית

על רקע זה ניתן להבין את הפרשיה שבאה מיד בתום המלחמה, מעמד הברית בהר גריזים ובהר עיבל. וכך נאמר:

¹ עירובין סג ע"ב.

² ראה יהושע ה, יג.

³ יהושע ח, יג.

⁴ מרומי שדה מגילה ג ע"א.

"אז יבנה יהושע מזבח לה' אלקי ישראל בהר עיבל: כאשר צוה משה עבד ה' את בני ישראל כפתוב בספר תורת משה מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל ויעלו עליו עלות לה' ויזבחו שלמים: ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל: וכל ישראל וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון נגד הפתחים הלויים נשאי ארון ברית ה' כגר כאזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה: ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה: לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים והטף והגר ההלך בקרבם"⁵.

בתום המלחמה לא חוזרים הלוחמים לבתיהם למנוחה אלא מסתערים על היעד הבא - מעמד הברית. אלו הרגעים הראשונים בארץ הקודש, אסור לבזוז זמן, הסתיימה קומה ראשונה אז בונים קומה שניה, בונים מזבח לה'.

במלחמת יריחו באה תוכחה על כך שביטלו קרבן תמיד של בין הערביים, וכעת בא התיקון, יהושע מזדרז להעלות עלות ולזבוח שלמים ולחדש את הברית עם ה'.

קביעות ועקביות

קרבן תמיד הוא סמל לקביעות ולעקביות. מדי יום היו מקריבים לפני ה' שני כבשים, האחד בבוקר והאחד לפנות ערב, תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים. כשעסוקים בדברים גדולים, לעתים עלולים לשכוח את הדברים הפשוטים, הבסיסיים. עם ישראל עסוק בכיבוש הארץ לאחר שנות גלות ארוכות, ובחזית, כשהוא עסוק בתכנון המארב והקרב, בא מלאך ה' ומוכיח אותו על אי השמירה על הקביעות והעקביות - על תמיד של שחר, על ביטול תורה ועל ביטול פריה ורביה.

הטיפוס לפסגות רוחניות עליונות, עם כיבוש הארץ ונחלתה, אסור שירמוס את עקרונות היסוד.

⁵ יהושע ח, ל-לה.

וכל הנלחם בכל ליבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: 'כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך".

כשעם ישראל יוצא למלחמה, יש במלחמה בחינה של מקוה טהרה ציבורי. מלחמות ישראל אינן מלחמות על טריטוריה או כבוד עצמי, אלא על ייחוד שמו יתברך בעולם. מלחמות ישראל הן תיאולוגיות-דתיות. קיומו של עם ישראל בארץ ישראל, זה רצון ה' יתברך, ומי שנלחם בישראל, אין מלחמתו אלא בה' יתברך, אלקי ישראל.

בשעת מלחמה, מי שמעורר דאגות וחששות ומטיל מורד בעם, מביא לידי שפיכות דמים ח"ו.

כשחילי ישראל חמושים באמונה וביטחון, ניצחונם מובטח - אין מוות ואין שכול. בכל המלחמות בספר יהושע, מלבד המערכה הראשונה על העי, לא נזכר שמתו אנשים מצבא ישראל. על פי רוב, במלחמה מתים אנשים, אבל כשישנה בהירות בהבנה שהמלחמה היא על ייחוד ה', וחילי ישראל בוטחים בה' אלקיהם בכל ליבם, מובטח להם שלא יינזקו ומובטח להם שיזכו לבנות בית נאמן בישראל ומובטח להם שיזכו לחיי עולם הבא.

ספר יהושע הוא הוכחה ניצחת לדברי הרמב"ם. כשעם ישראל חזר באמונה וביטחון, איננו ניזוק.

לאור זאת נוכל להבין אל נכון את דברי קדשו של הנצי"ב, המלמדנו כי חידוד ההלכה וברורה מחדד הוא את חרובם של הלוחמים בחזית.

האיש הירא ורך הלבב

הגמרא בסוטה⁶ מביאה מחלוקת תנאים בביאור הפסוק: "וַיִּסְפּוּ הַשְּׁטָרִים לְדָבָר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַיָּרָא וְרַךְ הַלֵּבב לֵךְ וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ"¹⁰. לפי רבי עקיבא 'האיש הירא ורך הלבב' הוא, אותו שליבו רך עד שאינו יכול לעמוד כחומה בצורה אל מול חרבו השלופה של האויב, ולפי רבי יוסי הגלילי 'האיש הירא ורך הלבב' הוא, המתירא שמא יפרע ממנו ה' בעת המלחמה מעבירות שבידו. הרמב"ם מכריע כרבי עקיבא, ובספר "יד המלך" על הרמב"ם שם, **לרבי אלעזר סגל**, מבוארת מחלוקת התנאים כך:

"וכוונת פלוגתתם הוא, דלרבי עקיבא אין מניחין לו לחזור עד שיבורר בעיני המשיח מלחמה דנימס לבבו ואין בו כח לעמוד בקשר המלחמה, אבל מבלעדי חולשת לבבו הנטוע לו בטבעו, אם יש לו פחדים אחרים מחמת עבירות שבידו, אינו חוזר.

ורבי יוסי הגלילי סובר, דאף אם אנו רואין דליבו אמיץ וחזק כאחד הגיבורים, רק דירא מחמת עבירות שבידו, אנו מניחין אותו לחזור.

אמנם גם לרבי יוסי הגלילי צריך החזור להביא עדים שידעו בו בחטאו, וכמו כן לרבי עקיבא, אינו חוזר רק באם אנו רואין וברור לנו שאין בו כח לעמוד בקשרי המלחמה, וכמו בהרתיע מקול

חברת הלוחמים שבחזית

במערכה הראשונה על העי נשלחו שלושת אלפים איש בלבד אל החזית, ושאר העם נשאר לעסוק בתורה, וכאן, במערכה השנייה, יש גיוס כללי. זקני העם, דייני הסנהדרין ויהושע עצמו, כולם ניצבים בחזית, ושם: "וַיִּלָּךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּלִלְהָהּ הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק", "מלמד שהלך בעומקה של הלכה". התעלות של תורה, צריכה גם היא להיות מתוך העם ולא בדד, ולכן הלך בתוך העמק, ושם בחברת הלוחמים שבחזית, עסק בתורה.

קום עבור לפנייהם

בפרשת ואתחנן, בפסוקים בהם מצווה ה' את משה להתכונן לקראת מיתתו, נאמר: "וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ וַחֲזָקָהוּ וְאֶמְצָהוּ פִי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יְנַחֵל אוֹתָם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה"⁶. ודרשו חז"ל **בספרי**:

"וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ - אין צוואה אלא זירוז, שנאמר: 'ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ' (דברים לא, ז), 'חזק' בתורה 'ואמץ' במעשים טובים".

על המילים "כי הוא יעבור" כתב רש"י:

"כי הוא יעבור - אם יעבור לפנייהם ינחלו, ואם לאו לא ינחלו. וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי' וגו' (יהושע ז, ה), וכיון שנפל על פניו אמר לו 'קום לך' (יהושע ז, י). 'קום לך' כתיב, אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני המלחמה, למה זה אתה נופל על פניך, לא כך אמרתי למשה רבך, אם הוא עובר עובריך, ואם לאו אין עובריך".

תלה הכתוב זה בזה, אם יהושע יעבור לפני הלוחמים בחזית המלחמה - ינחלו את הארץ, ואם ינהג כמו מלכי העמים ההולכים מאחור בסוף המחנה - לא ינחלו את הארץ. וכך היה בכיבוש הארץ, שניצחונם של ישראל היה תלוי בתנאי זה. במערכה הראשונה על העי, כאשר שלח יהושע שלושת אלפים איש אל העי למלחמה, ולא הלך עמהם, היכו בהם כשלושים וששה איש. וכשהתפלל לפני ה', השיבו ה': אין הדבר תלוי בתפילה, אלא קום עבור לפנייהם ומובטח להם שינצחו.

מלחמות ישראל על ייחוד שמו יתברך בעולם

בהלכות מלכים כותב הרמב"ם⁷:

"מאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זיכרונו מליבו ויפנה מכל דבר למלחמה.

וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר: 'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם'. ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא ניצח ולא עשה מלחמה בכל ליבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר: 'ולא ימס את לבב אחיו כלבבו', והרי מפורש בקבלה: 'ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם'.

⁶ דברים ג, כח.

⁷ ספרי דברים ואתחנן כט, כח.

⁸ רמב"ם הלכות מלכים ז, טו.

⁹ סוטה מד ע"א.

¹⁰ דברים כ, ח.

סימן הכידון

בפסוקים המתארים את כיבוש העי נאמר בנוגע לסימן הכידון: "ויהושע לא השיב ידו אשר נטה בכידון עד אשר החריס את כל ישבי העי"¹¹. משמעות הדבר היא שיהושע נשאר עם הכידון מורם בידו לאורך כל המלחמה. נטיית הכידון בזמן המלחמה מזכירה לנו את ידי משה המורמות בזמן מלחמת עמלק, "וְהָיָה כְּאִשֶּׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְרֹת יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבְרֹת עַמְלֶק"¹², וכך ביארו חז"ל **במשנה**¹³:

"וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוכרות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין".

בלי סייעתא דשמיא אין כוח לישראל להתגבר כנגד האויב. ומלבד זאת, לאור דברי הרמב"ם האמורים, ניתן לראות בנטיית הכידון לאורך המלחמה סימן נוסף שנועד להזכיר כי על ייחוד ה' באה המלחמה.

אסור לעורר דאגה בשעת מלחמה

על דברי הרמב"ם, ש"כל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר: 'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם'", מעיר רבי אלעזר סגל בספרו **"יד המלך"**:

"הנה הרמב"ן ז"ל בספר המצוות (מצוה נח) הרבה להשיב על רבנו דמנה זה בתוך הלאוין ד'לא תראון ולא תערצון', וכתב דאיך אפשר דיראת המלחמה הוא לא תעשה, והלא הכהן המשוח והשוטרים מכריזים על כל ירא ורך לבב דילך וישוב לביתו, ולרבי עקיבא דקימא לן כוותיה, כוונת היראה הוא דירא מפחד המלחמה".

הרמב"ן מקשה על דברי הרמב"ם: כיצד ניתן למנות כלאו איסור יראה במלחמה, הלוא היראים ממילא נשלחים לבתייהם?

ממשיך רבי אלעזר סגל ומיישב את קושיית הרמב"ן:

"ואנכי לא ידעתי, דהלא הא דמכריזין היינו קודם התחלת המלחמה, ואחר אשר שבו לביתם כל אותן החוזרין מעורכי המלחמה, כתיב: 'ופקדו שרי צבאות בראש העם' (דברים כ, ט), ואחר כך כשהתחילה המלחמה אזי מחויב כל אחד מאנשי המלחמה ללחום בכל תקפו וגבורתו לקדושת השם, ואסור להעלות על מחשבתו שום פחד ומורא, דכתיב: 'לא תיראו ולא תערצו' (דברים כ, ג), וכל העולה על ליבו בעת המלחמה איזה פחד ויראה עובר על לאו זה. ומלבד דהדעת והסברא נותנת דכן הוא, וגם לשון רבנו ברור מללו, דכתב [בהלכה זו]: ומאחר שיכנסו בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה כו', ועל אותה שעה נאמר הלאו ד'לא תיראון ולא תערצון'".

אמנם לפני המלחמה נעשה בירור נוקב, מי ראוי לצאת ומי אינו ראוי לצאת, אך ברגע שמתחילה המלחמה, כולם מחויבים להסתער ללא מורא ולהכריע את האויב.

בשלב זה, אם יש מי שמעורר דאגה, זורה פחד ומוריד את המורל, עובר הוא על איסור תורה.

קרנות והגפת תריסין ומים שותתין על ברכיו מצחצחות חרבות, דכל זה יכול להתברר אם באמת נטוע הפחד הזה בליבו".

לפי רבי עקיבא, המדד הוא הפחד שיש לאדם מפני המלחמה, מבלי להתחשב בחששותיו מן העבירות שבידו. ולפי רבי יוסי הגלילי, גם אם מדובר בגיבור שבגיבורים, המדד הוא הפחד מעבירות שבידו.

ועוד: אין מספיקה עדות החוטא על חטאיו או הצהרת המפחד על פחדו, יש צורך בעדים על החטא ושיהיה ברור למביט בו שאין בו כח נפשי לעמוד בקשרי המלחמה.

פחד במלחמה נובע מעבירות שבידו

בהמשך מביא רבי אלעזר סגל את דברי הרא"ם, לפיהם מודה רבי יוסי הגלילי לרבי עקיבא, ש'הירא ורך הלבב' הוא זה המפחד מהמלחמה, אלא שפחד ממלחמה הוא לעולם תוצאה של 'עבירות שבידו', שכן אם לא היו עבירות בידו, היה בוטח בה' ומסיר מליבו כל פחד וחשש, וכה דבריו:

"וראיתי להרב רבי אליהו מזרחי על התורה (פרשת שופטים דברים כ, ח), דהוסיף פירוש חדש מדעתו על דעת רבי יוסי הגלילי, וזו לשונו: רבי יוסי הגלילי סובר, דמאחר שאין מיתה בלא עוון, אין לו לירא שמא ימות אלא כשהוא בעל עבירות. ולפיכך פירש הירא והרך לבב מעבירות שבידו.

אבל השאר, של אירס אשה ונטע כרם, לא מפני שיראים שמא ימותו חוזרים, שהרי אינם בעלי עבירות, מאחר שכל בעלי עבירות נכללים בהירא ורך לבב, אלא שהתורה תלתה לכסותו, שאילו לא גזרה לחזור אלא בעלי עבירות לברם, היו הכל יודעין שכל שחזור אינו חוזר אלא מחמת שהוא בעל עבירות כו'".

התורה נזהרת בכבודם של היראים ודואגת שלא יכירו הכל בפחד ליבם ותגרם להם בושה, לכן יחד אתם שבים לביתם גם מי שארס אשה ולא נשאה, מי שבנה בית ולא חנכו, ומי שנטע כרם ולא חיללו, על אף שאין כל חטא בידם.

רכות הלב היא תכונה אנושית טבעית

בהמשך מאריך רבי אלעזר סגל לדחות את הסברו של הרא"ם בטענות שונות, והרי טענתו העיקרית:

"והנה הרב המזרחי האריך בכונת פירושו, ולא ידעתי מאין המציא דבר זה בכונת רבי יוסי הגלילי להתאחד פחד מלחמה עצמה עם פחד עבירות, ומאין לו זאת שאי אפשר להיות לאיש מלחמה שום פחד ואימת מוות אחר זולת מחמת חטא שבידו, הלא החוש מעיד ואנו רואין ממש בכל יום אנשים רכי הלב אשר חולשה זו נטוע בטבעם ובמזגם כי יתעלפו ויהיה ליבם כרוגג בראותם טיפת דם אצבע הניקף ומוכה באבן או בעץ, ומכל שכן דמצוים בני אדם שאין בהם כח לעמוד בקשרי המלחמה אשר דם בני אדם נזולים כמו אגמים ויאורי מים...".

כאמור רבי אלעזר סגל מאריך שם, אך טענתו העיקרית היא, שרכות הלב היא תכונה אנושית טבעית הקשורה במזגו של אדם ולא דווקא בחטאיו.

¹¹ יהושע ח, כו.

¹² שמות יז, יא.

¹³ ראש השנה פ"ג, מ"ח.

ספר יהושע הוא ספר הכיבוש והנחלה. דמותו של יהושע העומד עם החנית בידו היא סמל וסימן לכל עניינו של הספר. עם ישראל עומד בגבורה מול עמי כנען מתוך ביטחון מלא בה' יתברך שינחילנו את הארץ הטובה כפי שהבטיח לאבותינו.

דמותו של יהושע עם החנית בידו

בשעת מלחמה עם ישראל זקוק לחוסן וגבורה. כאשר יהושע ניצב עם החנית בידו, דמותו עומדת לנגד עיני העם בכלל ולנגד עיני הלוחמים בפרט וכולם מתעצמים בגבורה.